

ORCSIK a háborúnak a lakosságra gyakorolt hatását merőben másképp mutatja be, mint egy hollywoodi produkció tenné. Nála az anarchiának marginális szerep jut, a félelem itt nagyon jól kordában tudja tartani az embereket...” – A *Fantomkommandó* című regényt **MOLNÁR DÁVID** értékelte.

A háború segédgéi

Orcsik Roland, a Szegedi Tudományegyetem Szláv Intézetének oktatója, a Tiszatáj folyóirat szerkesztője és számos irodalmi díj birtokosa legutóbb, 2016-ban a *Fantomkommandó* című regényével jelentkezett. A korábbi verseskötetek után ez kissé meglepő, a műfaj- és műnemváltásnak azonban semmilyen káros hatása nem mutatható ki, Orcsik remekművet tett le az asztalra.

A téma első látásra elcsépeltnek tűnik, hiszen a regény egy manapság igencsak divatos témáról, a délszláv háborúról szól. Kétségekkel fogadtam a kötetet, aztán az első lapok sodró lendülete magával ragadott, és be kellett látnom, hogy nem is a háború áll a középpontban, mint inkább egy rettegő hátország finoman megrajzolt hétköznapi élete. Ehhez a felismeréshez nagyban hozzájárult Orcsiknak az az ügyes taktikai fogása, hogy műve elején gyakran machinál az ifjúsági irodalom sokakat vonzó elemeivel.

Regénye írói figyelmeztetéssel indul, valahogy úgy, ahogy házuk kapujára a „Harapós kutya!” táblát szokták kiszögezni az újdonsült „gazdik”. Az olvasási stratégiákba való durva beavatkozásnak tűnhet ez, de ekkor még nem is igazán lehet érteni, hogy mire utal az intés: „Ez a mű a képzelet hajtása. Van köze a valósághoz, kérdés, hogy melyikhez”. Anélkül, hogy belemennék az itt megfogalmazott irodalomelméleti és filozófiai problémákba,

csupán annyit érdemes megjegyezni: a szöveg kidolgozottsága azt a képzetet kelti, mintha a fikciós műfaj csak álca lenne egy emlékirat vagy egy memoár közreadásához.

A fenti illúzióból két helyütt zökkenhetünk ki nagyon erősen, mintha az író meg akarna pirongatni minket, hogy elfelejtettük a bevezető figyelmeztetést, és szinte már valóságnak fogtuk fel a leírtakat. Az egyik ilyen, amikor az éjszakába kilopódzó és egy náci törpe fogságába eső gyerekeknek egy patkány segít megszökni. A másik pedig, amikor tápláló eledel híján a saját ürülékét eszi jóízűen egy éhező család.

A regény három részből áll, ezek rövid alfejezetekre tagolódnak. Címekkel – a *Fantomkommandót* leszámítva – sosem találkozzunk, csupán a tördelés tájékoztat arról, hogy új fejezetbe csöppentünk. A három fő részt az Esterházy Pétertől (*A szív segédigéi*) jól ismert fekete lapok választják el egymástól. A kormozott oldalak funkciója Orcsiknál is nagyon hasonló, csak itt nem egy személy, hanem egy egész ország lakosai miatt borul gyászba a lap. Ha a három fő egységet tartalmi szempontból elkülönítjük egymástól, akkor azt mondhatjuk, hogy az első a háború előtti, a második a háború alatti, a harmadik pedig a háború utáni eseményeket járja körbe. E legutóbbi nagy hirtelenséggel szakad meg, nagyon hatásosan egyszer csak megáll az egyre bizonytalanabbá váló elbeszélői folyam.

Nemcsak a fentiekhez hasonló jelekből látszik, hogy Orcsik milyen szívesen kísérletezett a komponálás során. Éberséget követel például az olvasótól azáltal is, hogy a kisebb fejezetek narrátorai minden jelzés nélkül váltakoznak. Szerencsére a plasztikus karakterábrázolások könnyeddé teszik a váltások felismerését annak ellenére, hogy az elbeszélők cserélődésével ugyanazon szereplők nevei is különböző formákban jelennek meg.

A regény címe arra utalhat, hogy a hátszágban élő és a valódi háborús eseményektől teljesen elvágott emberek izgatott és rettegő képzelete milyen félelmetes dolgokat szülhet, és hogy e rémképek és szorongások miképp befolyásolhatják a társadalom működését. Merthogy Orcsik a háborúnak a lakosságra gyakorolt hatását merőben másképp mutatja be, mint egy holly-

woodi produkció tenné. Nála az anarchiának marginális szerep jut, a félelem itt nagyon jól kordában tudja tartani az embereket, még azok után is, hogy egyre többen kérdőjelezik meg, valóban dül-e (még a) háború.

A *Fantomkommandó*ban a hátországot egy bácskai kisváros lakosai képviselik. Egy olyan településé, mint amilyenben Orcsik is felnőtt. A valóságnak megfelelően a város összetétele nagyon vegyes mind nemzetiségi, mind vallási, mind ideológiai szempontból, amit az író a nyelvi megformálás szintjén a szerb szavak közbeekelésével is érzékeltet. A történetmesélés bizonyos bravúrjai lehetővé teszik, hogy ezt az etnikai-ideológiai összetettséget történeti távlatban is lássuk, így idéződnek meg a második világháború vagy épp a kommunizmus szörnyűségei is, s ezzel a színésszerepre baljós, fullasztó árnyék vetül. Ugyanis a háborús események és a régió történelmének sötét napjai mindig oda vezettek, hogy az épp hatalmon levők megpróbálták felszámolni a „másságot”.

A már említett náci törpe uralomra törő kísérletét kivéve itt nem történik ilyesmi, a családok teljesen elszeparálják magukat, az ablakokat bedeszakázzák, az ajtókat, kapukat elzárják, és nem érintkeznek egymással, csupán a réseken keresztül kémlelik az eseménytelen utcákat. Víz, villany, távközlés nincs, a boltok és a hivatalok zárva, a városkára ráül az időtlen várakozás idegőrlő csöndje, amitől az emberek egyre jobban becsavarodnak, összeroppannak, elaljasodnak. Az állatkertből kiszökött állatok ide-oda kószálása jól leképezi azt, ami a fejekben zajlik. Szinte csak a főszereplő fiatalok tudják kezelni a helyzetet, még a nehéz körülmények között is kisarjad közöttük egy furcsa szerelem.

A regény befejezése a maga természetességével különösen erősre sikerült. Sokan esnek abba a hibába, hogy a háború hatását posztapokaliptikussá dagasztják, Orcsik azonban ügyesen kikerüli ezt a csapdát. Nála az élet megy tovább, csak nagyon apró momentumok árulkodnak arról, hogy történt valami borzasztó. Például, hogy Spenót, az egyik főszereplő, aki végtelenül szereti kis kedvencét, most váratlanul megveri az állatot, vagy az, hogy a fiatalok minden további nélkül elhagyják a kicsiny várost.

Orcsik műve az egyik legjobb „háborús regény”, amit eddig olvastam, s jóllehet írója már a mottók egyikében Ödön von Horváthhoz próbál kapcsolódni, úgy vélem, számomra nagyon sok tekintetben inkább Dino Buzzati *A Tatárpuszta* című művével rokon. Minden olvasónak jó szívvel tudom ajánlani a művet, sőt, hozzá azokat a zenéket, amelyek megidéződnek az elbeszélés során, ezek párhuzamos hallgatásával válik a mű egészé.

Orcsik Roland: Fantomkommandó. Kalligram, 2016.

